

Kropp och knopp

En textanalys av läroböcker ur ett genusperspektiv

Josefin Backlund

Student

Vt 2013

Examensarbete, 15 hp

Språkkonsultprogrammet, 180 hp

Sammandrag

I denna textanalytiska studie analyseras två lärobokstexter från två olika förlag ur ett genusperspektiv. Syftet är att utreda vilka hälso- och kroppsideal som förmedlas till elever samt att synliggöra och utforska hur tjejer och killar framställs i de utvalda kapitlen. Syftet besvaras genom att ta reda på huruvida *kön* markeras i texterna, vilka hälso- och kroppsideal som förmedlas till eleverna, och om lärobokstexterna visar på specifika hälso- och kroppsideal för respektive *kön*. Materialet som analyseras är två kapitel som rör ämnena mat och hälsa i de samhälls- och naturorienterade läroböckerna *Människan Kroppen och knoppen* och *Människan kropp och hälsa*. Metoden för arbetet baseras övergripande på en analysmodell som innehåller ideationella, textuella och interpersonella strukturer. För att studera dessa strukturer analyseras presuppositioner, könsmarkerade- och omarkerade konstruktioner och attityder i materialet. Resultaten visar att båda lärobokstexterna använder fler omarkerade konstruktioner än könsmarkerade konstruktioner för att behandla hälso- och kroppsideal. Resultaten visar också att könen synliggörs på olika sätt i texterna, och att tjejer omnämns i större utsträckning än killar i det analyserade materialet.

Nyckelord: *lärobokstext, textanalys, kön*

“This is for all the girls, boys all over the world
Whatever you’ve been told, you’re worth more than gold
So hold your head up high, it’s your time to shine
From the inside out it shows, you’re worth more than gold”

- Britt Nicole, *Golden*

Innehåll

1. Inledning	6
2. Syfte och frågeställningar.....	7
3. Tidigare forskning.....	7
4. Teori och begrepp.....	9
4.1 Konstruktivistisk syn på kön	9
4.2 Kritisk diskursanalys	9
4.3 Läromedelsdiskursen	10
4.4 Genusteori	10
4.4.1 Genussystemet.....	10
4.4.2 Begreppsdefinition av kön och genus	11
4.4.3 Intersektionalitet.....	12
4.5 Multimodalitet och modellläsare	12
5. Material och urval	13
5.1 De analyserade läroböckerna.....	13
5.2 Material och urval för textanalys.....	13
5.3 Material och urval för bildanalys.....	14
6. Metod	14
6.1 Ideationell struktur	14
6.2 Textuell struktur	14
6.3 Interpersonell struktur	15
6.4 Attityder i bilder	15
7. Resultatredovisning och analys	16
7.1 Människan Kroppen och knoppen	16
7.1.1 Ideationell analys	16
7.1.2 Interpersonell analys	17
7.1.3 Textuell analys	17
7.1.4 Multimodal bildanalys: kvinna med anorexia	19

7.2 Människan kropp och hälsa.....	19
7.2.1 Ideationell analys	19
7.2.2 Interpersonell analys.....	20
7.2.3 Textuell analys	20
7.2.4 Multimodal bildanalys: tjej med diabetes	21
8. Diksussion	21
8.1 Hälsa- och kroppsideal i lärobokstexterna	22
8.2 Markering av kön i lärobokstexterna	23
8.3 Specifika ideal för tjejer och killar.....	24
8.4 Avslutande ord.....	25
Referenser.....	27

1. Inledning

Den viktigaste byggstenen för ett gott liv, tror jag för de flesta, är att vara vid god hälsa – att må psykiskt och fysiskt bra. Alla människor har ju alltid någon form av relation till sin egen och andras hälsa. De rådande hälso- och kroppsidealen för kvinnor och män låter heller inte vänta på sig. Oavsett om du läser tidningen, lyssnar på radio eller ser på tv finns tips om hur du ska leva hälsosamt för att må så bra som möjligt. Med detta följer också ofta kropps- och hälsoideal som paradoxalt nog får oss att må sämre. En rapport av Statens Folkhälsoinstitut visar att sociokulturella faktorer är en av många samverkande orsaker till varför barn och unga drabbas av exempelvis ätstörningar. Bidragande faktorer till varför barn och unga drabbas är dels på grund av våra västerländska kroppsideal, och dels framhävandet av mycket smala kvinnor i reklam och media (Swanberg 2004:19).

Problem med mat finns redan hos små barn och unga i skolåldern, både när det kommer till övervikt och ätstörningar (Swanberg 2004:6). I studien *Övervikt bland barn – nytt system för nationell uppföljning* fastslår Statens Folkhälsoinstitut att övervikt bland barn är ett stort folkhälsoproblem i Sverige, men också i andra höginkomstländer (Lager, Fossum, Bremberg 2005:7). Författarna skriver också att övervikt i barn och ungas uppväxtår är särskilt alarmerande eftersom levnadsvanor tenderar att följa med i vuxen ålder (2005:7). Puberteten är dessutom den tid som människans kropp förändras som mest. I takt med denna fas blir kroppens utseende allt viktigare för både pojkar och flickor och påverkar därmed deras självuppfattning, psykiska hälsa och välbefinnande (*Svenska skolbarns hälsovanor 2009/10 Grundrapport* 2011:26).

Med tanke på att barn och ungas levnadsvanor tenderar att följa med upp i vuxen ålder finner jag det intressant att studera hur hälso- och kroppsideal förmedlas till elever i den svenska grundskolan. Jag vill veta hur *kön* synliggörs i lärobokstexter och vilken information som eleverna erbjuds i fråga om hälso- och kroppsideal. Mitt antagande är att det också till viss del kommer att finnas specifika hälso- och kroppsideal för respektive *kön* i lärobokstexterna. Dock vill jag inte ge mig på någon vidare uppskattning om detta utan låta resultatet av analysen visa på hur det faktiskt förhåller sig.

Att veta hur elever synliggörs, och vilka hälso- och kroppsideal som förmedlas i lärobokstexter är också relevant ur språkkonsultsynpunkt. Precis som i samhällets övriga kontexter kan ojämlikheter mellan *könen* finnas i vårt språk. Ofta kommer åsikter och föreställningar som vi människor burit med oss från långt tillbaka i tiden fram i dagens skrivna språk utan att vi kanske lägger märke till det. Det förekommer språkligt könsförtryck i ord även om exempelvis läroböcker sällan innehåller ett sexistiskt eller kränkande

språkbruk. Men eftersom det verkliga livet innehåller ojämlika förhållanden följer språkliga konventioner med oss – kanske när vi minst anar det (Milles 2008:9-10,12).

2. Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med examensarbetet är att utreda vilka hälso- och kroppsideal som förmedlas till elever samt att synliggöra och utforska hur tjejer och killar framställs i avsnitten om mat och hälsa i läroböckerna *Människan Kroppen och knoppen* och *Människan kropp och hälsa*. Studien genomförs ur ett genusperspektiv. För att studera dessa ideal ur ett genusperspektiv – alltså se om dessa ideal rymmer föreställningar om *kön*, har jag genomfört en textanalys. Eftersom mottagarna av lärobokstexterna är barn kommer jag också att anlägga ett *intersektionellt perspektiv* med fokus på ålder.

Följande frågeställningar ska användas och besvaras:

- Vilka hälso- och kroppsideal förmedlas till eleverna i lärobokstexterna?
- Markeras kön i lärobokstexterna, och i vilka sammanhang i så fall?
- Visar lärobokstexterna på specifika hälso- och kroppsideal för respektive kön?

3. Tidigare forskning

Det har gjorts många textanalytiska studier på läroböcker, och vissa har också genomförts ur ett genusperspektiv. I vissa av studierna har fokus endast legat på genusaspekten, men i andra har det också funnits representationer av något annat – till exempel representationer av andra sociala dimensioner såsom klass och etnicitet.

Inledningsvis vill jag nämna studien *Hur man än vänder sig har man rumpan bak* (2005) som har varit mycket användbar i mitt eget arbete. För det första har Lena Lind Palickis studie fungerat som inspiration till mitt eget arbete. För det andra har hennes metod och hennes sätt att använda de analytiska begreppen *könsmarkerad konstruktion*, *omarkerad konstruktion* och *presuppositioner* hjälpt mig på traven i min egen analys. I studien undersöker hon hur *kön* konstrueras i *Attityd*, en lärobok avsedd för gymnasieelever och för dem som läser på Komvux (kommunal vuxenutbildning). Lind Palicki beskriver att författaren och redaktören till boken från start har haft ambitionen att göra ett läromedel där man beaktar och förhåller sig till könsaspekten, men också till aspekter såsom etniska och kulturella (2005:162-163). Syftet med studien är att lyfta fram vad som egentligen händer i svensk skolpraktik eftersom den har en uttalad målsättning om att problematisera *kön* (2005:161). Sammanfattningsvis visar studien bland annat att könsmedvetenhet har präglat texterna, men att resultatet också visar påtagliga avtryck från den rådande könsordningen

(2005:185). Vidare i diskussionen beskriver hon att hur man än skriver fram eller bort *kön* så kvarstår problemen. Ett omarkerat språk tenderar att dölja den rådande könsordningen medan ett könsmarkerat språk kan bidra till att upprätthålla samma ordning (2005:185).

När det kommer till teoretiska begrepp vill jag även belysa studien *Normaliserade föräldrar. En undersökning av Försäkringskassans broschyrer 1974–2007* (2010). Lena Lind Palickis syfte med studien är att undersöka och problematisera Försäkringskassans föreställningar om föräldrar, och hur dessa föreställningar visar sig broschyrer riktade till framtida eller nyblivna föräldrar (2010:16). Försäkringskassan har ett politiskt uppdrag som innebär att arbeta för mer jämställda villkor föräldrar emellan, därför vill Lind Palicki bland annat se hur väl de politiska ambitionerna stämmer överens med broschyrernas utformning (2010:16). De teoretiska utgångspunkter som Lind Palicki använder i sin studie är också till viss del bärande i min egen studie. Studien präglas av en *konstruktivistisk syn*, vilket också min egen gör. Hon menar att *kön* är något vi gör och konstruerar och som inte på något sätt ska ses som statistiskt (2010:25).

Vad gäller begreppet *intersektionalitet* vill jag lyfta fram studien *Modern, svensk och jämställd. Om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962 – 2007* (2008). Syftet med Angerd Eilards studie är att bland annat synliggöra och ta reda på vilka representationer av genus och etnicitet i läseböcker som används eller har använts sedan 1962 i den svenska grundskolan (2008:23). Ur ett intersektionellt perspektiv kartlägger Eilard förändrade kön/genusordningar i skolor och utbildning, och ett stort fokus ligger på vilka identiteter som elever erbjuds (2008:20).

Syftet med studien *Det förbisedda jämställdhetsdirektivet Text- och genusanalys av tre utlysningstexter från VINNOVA* (2006) är ”att i ett genusperspektiv kartlägga hur texter utformas och vilka konsekvenser utformningen har för begriplighet, jämställdhet och genusperspektiv” (Byrman 2006:9). De teoretiska utgångspunkter som präglar Gunilla Byrmans studie är också några som till viss del ligger i linje med min egen teoretiska grund för arbetet. Byrman tar upp *genusteori* och *kritisk diskursanalys* som två utgångspunkter och belyser även Lennart Hellspong och Per Ledins textanalytiska modell (2006:13-14). Hennes analys inkluderar modellens fyra nivåer: *textuell*, *interpersonell*, *ideationell* och *kontextuell*. Byrman betonar dock att analysmodellen inte inbegriper något genusperspektiv, men att detta istället kan fungera övergripande (2006:14).

När det kommer till resonemangen kring könsneutralt språk vill jag belysa studien *Könsneutralitet eller könsblindhet? En studie av två broschyrer från Socialstyrelsen* (2002). Syftet med Karin Milles studie är att utreda om broschyrernas språk kan sägas vara könsneutralt. Ett övergripande fokus ligger på att utreda hur texterna i de undersökta

broschyerna vänder sig (och handlar) till både kvinnor och män (2002:189). Ett resultat visade att texterna i broschyrerna var könsneutrala eftersom könsspecifika ord till stor del undveks (2002:196). Denna studie ledde senare till en diskussion där problematiserandet av att skriva könsneutralt var centralt. För att reda ut och tolka analysresultaten i min egen studie har Milles syn på könsneutralt språk till viss del vidgat mitt perspektiv på vad som faktiskt kan utläsas av resultatet.

4. Teori och begrepp

I detta avsnitt behandlas arbetets bakomliggande teorier och begreppsdefinitioner.

4.1 Konstruktivistisk syn på kön

Den *konstruktivistiska synen* på kön är en teoretisk modell som genomsyrar, och är en grundförutsättning för hela arbetet. Den *konstruktivistiska synen* på kön är förknippat med den tredje vågens feminism och frångick det *essentialistiska*, eller statiska sättet att se på kön. Den *konstruktivistiska synen* innebär att kön inte är något man är eller har, utan något som konstrueras och produceras (Lind Palicki, 2010:25). Edlund, Erson och Milles beskriver att den *konstruktivistiska synen* är det begrepp som har det största värdet inom köns-/genusforskningen för att kunna förklara mänskligt liv (2007:142). De hävdar också att vi människor inte bara bör reflektera över hur kön skapas i olika situationer utan också vilka effekter de får (2007:142).

4.2 Kritisk diskursanalys

På ett övergripande teoretiskt plan är Norman Faircloughs modell av kritisk diskursanalys den modell som har utgjort basen för min studie (2010). Detta är Winther Jørgensen och Philips definition av hur Fairclough tolkar diskursbegreppet:

Det är centralt i Faircloughs perspektiv att diskurs är en viktig form av social praktik, som både reproducerar och förändrar kunskap, identiteter och sociala relationer, inklusive maktrelationer, och samtidigt formas av andra sociala praktiker och strukturer. Diskurs står således i ett dialektiskt förhållande till andra sociala dimensioner. (Winther Jørgensen, Philips 2010:71)

Winther Jørgensen och Philips beskriver att Faircloughs angreppssätt inom den kritisk-diskursanalytiska riktningen är den mest utvecklade teorin och metoden för forskning om kommunikation, kultur och samhälle (1995:66). Det kritiska i *kritisk diskursanalys* är att förklara den diskursiva praktikens roll och bevarandet av den i vår sociala värld som också innehåller sociala relationer som i sin tur innebär ojämlika maktförhållanden. Dess syfte är att bidra till social förändring som arbetar för mer jämlika maktförhållanden i kommunikationsprocesserna och i samhället i stort (Winther Jørgensen, Philips 1995:69).

Hellspong och Ledin beskriver att den *kritiska diskursanalysen* innehåller en ömsesidig bindning mellan språk och samhälle (en dialektisk relation), vilket innebär att språksynen är *konstruktivistisk* (1997:259). Vidare hänvisar Hellspong och Ledin till Michael Halliday och belyser att språk och text har tre grundläggande uppgifter: ”De hjälper oss att reflektera över världen, att handla i världen och att koda vår reflexion och handling som text.”(1997:258). Precis som Winther Jørgensen och Philips definierar Faircloughs tolkning av diskursbegreppet ser jag diskurs som en central form av social praktik som reproducerar och förändrar kunskap. Därmed blir den *kritiska diskursanalysen* viktig då jag utreder vilka hälso- och kroppsideal som förmedlas till elever i lärobokstexterna.

4.3 Läromedelsdiskursen

Den diskurs som är i fokus för mitt arbete är läromedelsdiskursen. Läromedelstexter styrs på ett övergripande plan av läroplaner, både när de skapas och när de används (von Wright 1999:45). Förutom att läromedelstexterna är nyckeln till kunskap så fungerar de också normerande för vad som räknas som värdefullt vetande (von Wright 1999:45). Även Lind Palicki framhåller att läroboken inte bara är ett centralt undervisningsmaterial, utan också att eleven lär sig vad som räknas som kunskaper i skolkontexten (2005:164-165).

Eilard hänvisar till Selander och förklarar att lärobokstexter ska ses som symboliska rekonstruktioner av aktuellt rådande normer och ideal, och därmed som implicita förmedlare av dessa samhällsideal (2008:22). von Wright beskriver att läromedelstexten inte behöver vara definitiv utan att författarna ska ha en respekt och ett förtroende till mottagarens egen förmåga att läsa, bedöma och tänka. Hon betonar också att mottagaren måste få utrymme tolka texten (1999:45-46). En jämställd text ska vara intresserad av den person, oavsett vilket *kön*, som läser texten. Därför krävs det att kriterierna varierar beroende på vem texten talar till. Det centrala är alltid att alla elever blir respekterade för sina erfarenheter och vilka normer de eventuellt avviker från (von Wright, 1999:46-47).

4.4 Genusteori

I min förståelse av begreppen *kön* och *genus* utgår jag från teorier kring *genussystemet*. Begreppet *intersektionalitet* behandlas också eftersom jag förutom *kön* tar hänsyn till ålder i min studie.

4.4.1 Genussystemet

Genussystemet ska tolkas som en dynamisk struktur, och en ordningsstruktur av *kön*. Yvonne Hirdman redogör för att *genussystemet* är en förutsättning för andra sociala ordningar, det vill säga grunden för de sociala, ekonomiska och politiska ordningarna

(2007:212). I genusystemet beskrivs också två könsstrukturerande principer: *isärhållande* av könen och *hierarkiseringen* mellan könen. *Isärhållandet* av könen kan förklaras med att manligt och kvinnligt inte bör blandas medan *hierarkiseringen* innebär att mannen är norm och därför utgör riktlinjer för vad som anses normalt bland oss människor (2007:213).

4.4.2 Begreppsdefinition av kön och genus

Från 1900-talets senare del har forskare kontinuerligt resonerat kring huruvida begreppen *kön* och *genus* ska betraktas (Edlund, Erson, Milles 2007:28). Under 1970-talet ville forskarna bort från biologin och därmed också begreppsdefinitionen av *kön*. Istället sågs *genus* som ett bättre begrepp för att beskriva relationerna mellan kvinnor och män, men också som ett användbart analytiskt verktyg inom vetenskapen (2007:29).

Hirdman beskriver att det kan vara vanskligt att använda *kön* som vetenskaplig term eftersom det tenderar att cementera begreppets förlegade betydelse som innebär underordning. Hirdman använder begreppet *genus* just för att distansera sig från, enligt henne, laddade ordet *kön*. Hon redogör också för att *genus* är så mycket bredare än *kön* då det inte bara förknippas med våra kroppar utan även om våra tankar kring kvinnligt och manligt (2007:14-15). Samtidigt fanns det också en del frågetecken och problem kring genusbegreppet när det hade som störst genomslagskraft eftersom det biologiska perspektivet inte längre verkade ha något inflytande över hur maktstrukturerna såg ut i samhället. Idag tycks många forskare ha valt en medelväg och anser därmed att biologin inte förutbestämmer kvinnor och mäns liv, men har betydelse inom familj och samhälle (Edlund, Erson, Milles 2007:29). På senare år har begreppen ifrågasatts eftersom det bedöms vara omöjligt att skilja på vad som faktiskt är *kön* eller *genus* (Lind Palicki 2005:165).

Doing gender är ett begrepp som jag inte funnit någon vedertagen svensk definition av, så min egen översättning blir därför *att göra kön*. Med begreppet *att göra kön* anser Lind Palicki att könstillhörighet inte är något konstant utan förändras beroende på interaktion med andra människor (2005:166). Hon framhäver också att en individs beteende alltid relateras till de aktuella normerna i könsordningen i frågan om manligt och kvinnligt (2005:166).

I min egen studie har jag använt begreppet *kön*. En anledning är av rent praktiskt skäl eftersom jag studerar om, och kanske hur kön (pronomen relaterade till kvinnor och män) markeras i texterna. En annan anledning är min tolkning av bakomliggande teorier, och då vill jag framförallt belysa Lind Palickis studie (2005). Där hänvisar hon till Laqueur och Butler och menar att även *kön* är situationsbundet och att *kön* är lika kulturellt konstruerat som *genus* är (2005:165).

4.4.3 Intersektionalitet

Begreppet *intersektionalitet* kan ses som kritik till den feministiska forskningen. Kritik på så vis att det varit allt för stort fokus på *kön* och därmed inga andra samhällsstrukturer.

Intersektionalitet tar alltså inte bara hänsyn till *kön* utan också till exempel etnicitet, klass och ålder. Alla våra erfarenheter utgör samband och på så vis även dimensioner av identiteter hos oss (Edlund, Erson, Milles 2007:43-44).

Intersektionalitet och ålder har till viss del legat i skuggan av genusforskningen (Krekula, Närvänen, Näsman 2005:82). Ålder har inte haft en lika given roll som klass, etnicitet och kön i analys av *intersektionalitet*. Dock vill Krekula, Närvänen och Näsman belysa att också ålder är en bas för maktrelationer och maktutövningar i form av social uppdelning och segregering. Därmed har ålder betydelse i intersektionalitetsanalyser (2005:83-84).

Anledningen till varför barns ålder inte betonats i intersektionalitetsforskningen är på grund av att de redan setts som underordnade och beroende, och i behov av skydd (2005:85).

Avslutningsvis beskriver Krekula, Närvänen och Näsman att det också finns nackdelar med att ringa in ålder i intersektionalitetsanalysen. De anser att det finns en risk för en för enkelspårig och minskad förståelse om barndomsforskning (2005:90). I mitt arbete rymmer begreppet intersektionalitet *kön* och *ålder*. Ålder är relevant i min studie eftersom mottagarna av de analyserade lärobokstexterna är barn. Detta tas upp i diskussionen.

4.5 Multimodalitet och modelläsare

Texter som omfattar flera kommunikationsformer brukar kallas för *multimodala*. De texter som omger dagens skolelever, i bland annat läroböcker, är i de allra flesta fall just *multimodala* (Björkvall 2009:9). Det finns således behov av *multimodala analyser* om man vill studera texter i relation till deras kulturella, historiska och sociala sammanhang, det vill säga i relation till deras kulturkontexter (Björkvall 2009:10). Anledningen till varför jag har valt att inkludera *multimodalitet* är med tanke på att jag kompletterar arbetets textanalys med en bildanalys. Begreppet är aktuellt eftersom lärobokstexterna innehåller både text och bild.

Modelläsare är ett begrepp som jag hämtar från Björkvalls definition av Umberto Ecos *il Lettore Modello* (2003:24). Begreppet syftar på den läsare som konstrueras och ses som ideal mottagare av en text (Björkvall 2009:26). Den eller de som skapat en text har ofta valt att utforma den på det ena eller andra sättet. Men sedan hur läsaren, alltså *modelläsaren*, väljer att tolka informationen är individuellt och varierar (2009:26). I mitt arbete ses eleverna (mottagarna av lärobokstexterna) som *modelläsare*. I analysen omnämns *modelläsarna* som tjejer och killar eftersom preciseringen är relevant med tanke på att jag undersöker om det

finns specifika hälso- och kroppsideal för respektive kön. Begreppet *modelläsare* återkommer i min diskussion.

5. Material och urval

I detta avsnitt beskrivs analysmaterialet och urvalet för text- och bildanalysen.

5.1 De analyserade läroböckerna

Läroböcker som jag har undersökt är *Människan Kroppen och knoppen* och *Människan kropp och hälsa*. *Människan Kroppen och knoppen* är författad av Lisa Bjärbo och utgiven 2008 av bokförlaget Natur och Kultur. Läroboken ingår i serien *Kompass* som innehåller undervisande material inom ämnena NO (naturorienterade ämnen) och SO (samhällsorienterade ämnen). *Människan kropp och hälsa* är skriven av Inger Hansen Puke och Kerstin Naenfeldt. Läroboken ingår i *Upptäckarserien* som innehåller undervisande material i ämnena NO och SO. Den gavs ut 2010 av Liber.

För att få reda på vilken policy som förlagen har för *Människan Kroppen och knoppen* och *Människan kropp och hälsa* kontaktade jag dem via telefon och e-post. Anne Öhlander¹ som är säljare på Natur och Kultur berättade via telefon att redaktörerna som arbetar för förlaget alltid strävar mot att synliggöra både tjejer och killar i läromedlen som de ger ut. Dock finns det inget explicit uttalat om detta på deras webbplats utan endast internt. Liber har inte gått att nå på varken telefon eller e-post. På deras webbplats kan man dock läsa denna beskrivning av läroboken *Människan kropp och hälsa*:

Elevernas egen må-bra-bok!

Låt biologi-lektionerna knyta an till elevernas vardag. Här finns alla moment som ingår i undervisningen om människokroppen. Den här boken berättar också om hur våra vanor påverkar vårt välbefinnande.

Skolans uppgift är att ge eleverna möjlighet att "ta ställning i frågor som rör hälsa" och ge "eleverna redskap för att kunna påverka sitt eget välbefinnande" (ur kursplanen för ämnet biologi). Upptäck Människan – Kropp och Hälsa har tagits fram helt i linje med Lgr 11 (Liber 2013).

5.2 Material och urval för textanalys

Mitt val av material baseras framförallt på läroböckernas tillgänglighet. Jag har slumpmässigt valt ut två aktuella läroböcker för min analys. Omfånget är totalt 18 sidor för båda läroböckerna, 8 sidor från *Människan Kroppen och knoppen* och 10 sidor från *Människan Kropp och hälsa*. Jag förstår att de olika sidantalen kan ha en viss inverkan på analysresultatet, dock inte i så pass hög grad att studiens reliabilitet minskar. Jag vill också

¹ Anne Öhlander säljare Natur och Kultur, telefonsamtal den 29 april 2013

understryka att det inte går att bevisa något om läroböckernas texter utan att det endast går att utreda vilka tendenser som finns i materialet. Läroböckerna är utgivna med två år emellan.

5.3 Material och urval för bildanalys

Jag har valt en bild från vardera lärobok. Bilderna från *Människan Kroppen och knoppen* och *Människan kropp och hälsa* representerar två tjejer som berättar om sina sjukdomar. Dessa är porträttbilder som gestaltar *kön*, vilka är relevanta för mitt syfte. Jag har valt att inte analysera bilden i *Människan Kroppen och knoppen* som skildrar idealbilden för hur en tjej, respektive kille ska se ut (se bilaga s. 34-35). Jag tolkar bilden som ett specifikt exempel för att beskriva hur kroppsideal kan gestaltas och har därmed valt att inte ta med den i analysen. Jag vill betona att bildanalysen endast ska ses som ett komplement till textanalysen.

6. Metod

I min analysmodell studerar jag lärobokstexternas *ideationella*, *textuella* och *interpersonella struktur*. För att undersöka dessa strukturer analyserar jag *presuppositioner*, *könsmarkerade*- och *omarkerade konstruktioner* och *attityder* i text. Analys av *attityder* finns också med i bildanalysen. Modellen presenteras nedan med tillhörande förklaringar om hur jag har använt dem rent praktiskt i analysen.

6.1 Ideationell struktur

Den *ideationella strukturen* handlar om innehållet i en text. Hellspong och Ledin beskriver att en text har en innehållspotential med flera möjliga betydelser beroende på dess kontext och mottagare. Det vill säga att vissa betydelser som en text innehåller blir intressanta för en del läsare i vissa situationer (1997:115). Vidare betonar författarna att just detta är viktigt för att läsaren ska nå det tänka målet med texten (1997:115). För att synliggöra innehållspotentialen och därmed studera vilka hälso- och kroppsideal som förmedlas till eleverna i lärobokstexterna har jag rent konkret tittat på *presuppositionerna* i det utvalda materialet. *Presuppositioner* handlar om att vi som läsare måste ta vissa saker för givet för att en text ska fungera (1997:127). Man förväntar sig också att läsaren ska känna till och instämma i vad som står i texten. Dock är det inte alltid självklart att det som presupponeras är känt för läsarna (1997:127).

6.2. Textuell struktur

Textuell struktur handlar om textens formella uppbyggnad (Hellspong, Ledin 1997:112). Den innehåller lexikogrammatik, textbindning och komposition. I lexikogrammatiken ingår

enskilda ord (lexikala), och dess sammansättning i fraser, satser och meningar (syntax) (Hellspong, Ledin 1997:67). För att studera om, och kanske hur kön markeras i texterna, analyserar jag alla *könsmarkerade* och *omarkerade konstruktioner* i materialet.

En skribent kan skriva fram könet genom *könsmarkerad konstruktion*, eller skriva bort könet genom *omarkerad konstruktion*. *Könsmarkerad konstruktion* kan till exempel formuleras med hon eller han i en text. *Omarkerad konstruktion* kan exempelvis skrivas genom du-tilltal. Båda sätten går att diskutera ur ett jämställdhetsperspektiv (Lind Palicki 2005:167).

6.3 Interpersonell struktur

Den *interpersonella strukturen* handlar om det sociala samspelet i texten. Hellspong och Ledin beskriver att det är texten som avgör hur samspelet med läsaren ska se ut (1997:158). De beskriver också att om vi som läsare känner igen oss i den roll som texten ger oss så fungerar den tänkta kommunikationen som beräknat (1997:158). För att studera om det finns specifika hälso- och kroppsideal som förmedlas till eleverna i texterna kommer jag att väga in vilka *attityder* som finns. *Attityder* kan till exempel handla om värdeord som är positivt eller negativt laddade, men också vad avsändaren tycker och tänker (Hellspong och Ledin 1997:170). Författarna belyser att värderingar framförallt blir socialt effektiva i värdeomdömen och kan därmed påverka andra människors inställning (1997:170).

6.4 Attityder i bilder

Björkvall beskriver att samspelet mellan det visuella och det skriftliga blivit allt viktigare i pedagogiska texter (2009:50). Därför kommer jag att analysera vilka *attityder* som förmedlas i läroböckernas bilder. Björkvall beskriver att bilder ofta uttrycker *attityder* till bland annat människor och företeelser (2009:49). Vidare hänvisar Björkvall till Barthes och belyser att relationen mellan skrift och bild kan beskrivas som antingen *förankring* eller *avbyte*. Vid *förankringsrelationer* binder skriften samman bildens betydelser, alltså att skriften i huvudsak vägleder läsaren och indikerar vilka betydelser som ska uppfattas som de mest relevanta i bilden. För att beskriva *avbytesrelationer* tar Björkvall upp tecknade serier som exempel. Han redogör för att det finns en växelverkan eftersom det skrivna bygger vidare på det tecknade som i sin tur bygger vidare på det skrivna. Därmed kompletterar bild och text varandra och utgör tillsammans en överordnad betydelse (2009:24-25).

För att studera *attityden* i en bild kan man analysera vilket typ av *perspektiv* som ges till betraktaren. Två *perspektiv* som har varit aktuella för min bildanalys är:

- framifrån-perspektiv
- sido-perspektiv

Dessa är visuella resurser för vilket sorts engagemang som bilden signalerar (2009:54). *Framifrån-perspektivet* anger en hög grad av engagemang. Björkvall beskriver att när något eller någon i bilden avbildas rakt framifrån så visar *attityden* på bland annat engagemang och acceptans (2009:55). *Sido-perspektivet* handlar om att den avbildade inte är en del av åskådarnas värld eller sociala sammanhang (2009:55).

7. Resultatredovisning och analys

I detta avsnitt presenterar jag analysen och resultatet för respektive lärobok. Varje analyspunkt presenteras också åtskilt. Vad gäller den *ideationella analysen* har jag analyserat alla *presuppositioner* i respektive lärobok som kan kopplas till mitt syfte. När det kommer till den *textuella strukturen* har jag räknat det antalet pronomen och kategoriserat dem som *könsmarkerad*- eller *omarkerad konstruktion*. Detta för att se om hälso- och kroppsidealen rymmer föreställningar om *kön*. I den *interpersonella analysen* redogör jag för vilka *attityder* som texterna innehåller. Bildanalysen omfattar också vilka *attityder* med fokus på *perspektiv* som signaleras. Genomgående används begreppet *avsändare* i singular för att beteckna läroboksförfattarna, även om de i vissa fall varit fler än en. Antalet författare ses inte som en viktig del i min analys.

7.1 Människan Kroppen och knoppen

I detta avsnitt presenteras analysen och resultatet från *Människan Kroppen och knoppen*. I den *ideationella analysen* har jag funnit tre *presuppositioner*. Därefter presenteras den *interpersonella analysen* med ett fall som kan kopplas till vilka *attityder* som avsändaren signalerar. I den *textuella analysen* redogör jag för antalet *könsmarkerade* och *omarkerade konstruktioner* som texten innehåller. Avslutningsvis presenteras bildanalysen och dess resultat.

7.1.1 Ideationell analys

I denna analys studeras *presuppositioner*.

1. Din kropp byggs upp av det du äter. Därför är det viktigt att äta rätt saker och lagom mycket. Du vill väl ha en kropp som fungerar som den ska?

Här presupponeras det att alla elever, både tjejer och killar, vill ha en kropp som fungerar som den ska. *Presuppositionen* avslutas med en fråga men kan snarare läsas som ett konstaterande genom talaktsadverbialiet ”väl”. Då ”väl” modifierar hela satsen antas det att

alla elever ska instämma, och därmed känna igen sig i att det är viktigt att äta rätt saker och lagom mycket.

2. Kroppen är ganska noga när det gäller mat. Den nöjer sig inte med att bara få köttbullar eller jordgubbsglass (hur gott det än är).

Här förväntas det att om eleverna, oavsett *kön*, fick bestämma så skulle de bara vilja äta köttbullar och jordgubbsglass. Genom att ta upp ”köttbullar” antas det också att alla elever äter kött och att det på något sätt är normerande för deras kosthållning.

3. Det är lätt att jämföra sig med andra och tycka att man själv inte duger i jämförelse: 'Nadia har finare hår. Adam har starkare armar. Den där filmstjärnan har smalare ben. Och kolla in den där reklamkillens solbränna!'

Här tar avsändaren upp exempel angående hur elever jämför sig själva med andra och därmed känner att de inte duger. Det presupponeras att tjejer ska känna igen sig i att fint hår och smala ben är något eftersträvansvärt för dem medan starka armar och solbränna är något som är eftersträvansvärt för killar. Det är rimligt att anta att avsändaren tror att eleverna jämför, eller har jämfört sig med dessa kroppsideal och kan relatera hur det känns att till exempel tycka att de har för tjocka ben eller för smala armar.

Sammanfattningsvis visar resultaten av den *ideationella analysen* att eleverna antas vill ha en fungerande kropp, att de äter kött och att de känner igen sig i att jämföra sig med kroppsidealerna som avsändaren skriver fram för respektive *kön*.

7.1.2 Interpersonell analys

I denna analys studeras vilka *attityder* som avsändaren signalerar.

4. Det fanns så mycket man skulle vara! Man skulle vara duktig i skolan, ha många kompisar, vara snygg och rolig och populär.

I detta fall byts avsändaren (Lisa Bjärbo) ut till Suzana som berättar om sin tid som anorektiker. Eftersom Suzana använder generaliserande *man* distanserar hon sig från sig själv och skriver ur ett mer allmänt perspektiv. *Attityden* hos Suzana kan därför tolkas som att hon både talar för hur hon själv skulle vara, men också vad alla andra skulle ha för egenskaper för att framstå som lyckade.

7.1.3 Textuell analys

I denna analys studeras antalet *könsmarkerade-* och *omarkerade konstruktioner* som finns i texten.

I tabell 1 nedan överblickas antalet *könsmarkerade konstruktioner* i texten. Tabellen visar att det sammanlagt finns 65 pronomen som relaterar till tjejer och sammanlagt 12 pronomen som relaterar till killar. Det är därmed en ojämn fördelning med en skillnad på totalt 53 pronomen. Det som framförallt orsakar den ojämn fördelningen är där bokens avsändare bytts ut till Suzana som beskriver sin ätstörning. Således blir också gruppen *personliga pronomen* klart störst. Sett till den övriga texten finns det fler manliga *personnamn* än kvinnliga *personnamn*. Räknar man bort Suzanas avsnitt och bara ser till den övriga texten finns det fortfarande fem *personnamn* som kan kopplas till killar men ett namn som kan relateras till tjejer. Gruppen *possessiva pronomen* präglas också av konstruktioner relaterade till tjejer. Anledningen till den ojämn fördelningen är densamma som för *personliga pronomen* – avsändaren byts ut och ersätts av Suzana som berättar om sin ätstörning.

Tabell 1. Antal könsmarkerade konstruktioner i läroboken *Människan Kroppen och knoppen*

Könsmarkerade konstruktioner	Tjej	Kille	Totalt
Personliga pronomen	50	4	54
Possessiva pronomen	12	2	14
Personnamn	3	5	8
Generaliserande pronomen <i>man</i>			
Yrkestitlar	0	0	0
Övriga (reklamkillens)	0	1	1

I tabell 2 nedan visas antalet *omarkerade konstruktioner* i texten. Tabellen visar att det sammanlagt finns 114 *omarkerade konstruktioner* i texten. Den största gruppen *omarkerade konstruktioner* är *personliga pronomen*. Pronomenet *du* är det mest förekommande men också *personliga pronomenet vi* har hög frekvens.

Tabell 2. Antal omarkerade konstruktioner i läroboken *Människan Kroppen och knoppen*

Omarkerade konstruktioner	Totalt
Personliga pronomen	64
Possessiva pronomen	24
Personnamn	0
Generaliserande pronomen <i>man</i>	14
Yrkestitlar	3
Övriga	9

Sammanfattningsvis visar resultaten av den *textuella analysen* att antalet *omarkerade konstruktioner* är större än det totala antalet *könsmarkerade konstruktioner* med en

skillnad på tio konstruktioner. De *omarkerade konstruktionerna* präglas av du-tilltal. Resultatet visar också att det sammanlagt finns 65 pronomen som relaterar till tjejer och sammanlagt 12 pronomen som relaterar till killar.

7.1.4 Multimodal bildanalys: Kvinna med anorexia

Bilden som analyseras återfinns i avsnittet då Suzana berättar om sin tid som anorektiker. Porträttbilden på Suzana är tagen snett framifrån och avbildas därmed från ett *sido-perspektiv*. Hon riktar blicken till höger från betraktarens håll sett. Med tanke på att hon avbildas från ett *sido-perspektiv* och inte riktar blicken mot kameran kan Suzanas *attityd* därför uppfattas som att hon inte är en del av betraktarnas, eller i det här fallet, elevernas värld. Här kan man också tala om att relationen mellan skrift och bild kan beskrivas som *förankring*, det vill säga att skriften huvudsakligen vägleder läsaren. Det finns således ingen växelverkan mellan skrift och bild.

7.2 Människan kropp och hälsa

I detta avsnitt presenteras analysen och resultatet från *Människan kropp och hälsa*. I den *ideationella* analysen har jag funnit två *presuppositioner*. Därefter presenteras den *interpersonella* analysen med ett fall som kan kopplas till vilka *attityder* som avsändaren signalerar. I den *textuella* analysen redogör jag för antalet *könsmarkerade* och *omarkerade konstruktioner* som texten innehåller. Avslutningsvis presenteras bildanalysen och dess resultat.

7.2.1 Ideationell analys

I denna analys studeras *presuppositioner*.

5. Om du dricker ett glas mjölk eller äter en frukt så räcker din energi längre. Allra bäst är att äta så bra mat att du inte behöver småäta mellan måltiderna.

Här förväntas det att eleverna känner igen sig i att småäta mellan måltiderna och att de inte alltid äter så pass bra mat som de klarar sig på. Förväntningen är att eleverna känner igen sig i att slarva med maten.

6. Även om du känner dig pigga på en gång av läsk eller smågodis så blir du snart trött igen och du blir sugen på mer sött!

Här presupponeras det att eleverna dricker läsk och äter smågodis. Antagandet om att eleverna skulle bli pigga av sockret fastställs inte helt och hållet med anledning av ”om”. Det finns alltså ett förbehåll som signalerar att avsändaren inte är helt säker på sitt antagande.

Sammanfattningsvis visar resultaten av den *ideationella analysen* att eleverna känner igen sig i att slarva med maten och att de eventuellt känner sig pigga av sockret de får genom att dricka läsk och äta godis.

7.2.2 Interpersonell analys

I denna analys studeras vilka *attityder* som avsändaren signalerar i texten.

7. Tänderna spelar också stor roll för vårt utseende.

I den här meningen gör avsändaren ett värderande ställningstagande och skriver fram vilka normer som finns för våra utseenden - att tänderna spelar stor roll. Genom adverbet ”stor” betonas det ytterligare att detta är något är mycket viktigt för oss människor och rimligen även har betydelse i lärobokskontexten.

7.2.3 Textuell analys

I denna analys studeras antalet *könsmarkerade* och *omarkerade konstruktioner* i texten.

I tabell 3 nedan visas antalet *könsmarkerade konstruktioner* i texten. Tabellen visar att det sammanlagt finns 17 pronomen som relateras till tjejer och 0 som relateras till killar. Den ojämna fördelningen orsakas av att avsändaren byts ut då Christine berättar om sitt liv med diabetes. Bortsett från denna berättelse finns det ingen *könsmarkerad konstruktion* i de analyserade texterna.

Tabell 3. Antal könsmarkerade konstruktioner i läroboken *Människan, kropp och hälsa*

Könsmarkerade konstruktioner	Tjej	Kille	Totalt
Personliga pronomen	14	0	14
Possessiva pronomen	1	0	1
Personnamn	2	0	2
Generaliserande pronomen <i>man</i>			
Yrkestitlar	0	0	
Övriga	0	0	

I tabell 4 nedan visas antalet *omarkerade konstruktioner* i texten. Tabellen visar att det sammanlagt finns 198 *omarkerade konstruktioner*. Den största gruppen *omarkerade konstruktioner* är *personliga pronomen*. Pronomenet *du* är det mest förekommande men också *vi* har hög frekvens. Fördelningen mellan *possessiva pronomen* och *generaliserande pronomen man* är jämn med antalet 33 respektive 27.

Tabell 4. Antal ommarkerade konstruktioner i läroboken *Människan, kropp och hälsa*

Omarkerade konstruktioner	Totalt
Personliga pronomen	120
Possessiva pronomen	33
Personnamn	0
Generaliserande pronomen <i>man</i>	27
Yrkestitlar	0
Övriga (vegetarianer, barn, kompisar)	18

Sammanfattningsvis visar resultaten av den *textuella analysen* att antalet *ommarkerade konstruktioner* är klart större än det totala antalet *könsmarkerade konstruktioner* med en skillnad på 181 konstruktioner. De *ommarkerade konstruktionerna* präglas av du-tilltal. De *könsmarkerade konstruktionerna* består helt och hållet av pronomen som relateras till tjejer.

7.2.4 Multimodal bildanalys: tjej med diabetes

Bilden som analyseras återfinns i avsnittet då Christine berättar om sitt liv med diabetes. Porträttbilden av Christine är tagen rakt framifrån och liknar ett typiskt skolfoto. Christine har blicken rakt vänd mot kameran, därmed kan hennes *attityd* uppfattas som engagerad, inkluderad och accepterande. Här kan man också tala om att relationen mellan skrift och text kan beskrivas som *förankring*, det vill säga att skriften huvudsakligen vägleder läsaren. Det finns således ingen växelverkan mellan skrift och bild.

8. Diskussion

I detta avslutande kapitel är det dags diskutera analysresultaten. Varje frågeställning behandlas åtskilt och diskussionerna vilar på tidigare forskning, de redan presenterade teorierna, men också på vad jag själv kan dra för slutsatser utifrån analysresultatet. I 8.1 diskuterar jag analysresultaten utifrån min första frågeställning: Vilka hälso- och kroppsideal förmedlas till eleverna i lärobokstexterna? I 8.2 diskuterar jag min andra frågeställning: Markeras kön i lärobokstexterna, och i vilka sammanhang i så fall? I 8.3 diskuterar jag min tredje frågeställning: Visar lärobokstexterna på specifika hälso- och kroppsideal för respektive kön? I punkt 8.4 avslutar jag med att beskriva analysresultatens relevans för språkkonsultyrket och presenterar förbättringsåtgärder inom det valda området.

8.1 Hälso- och kroppsideal i lärobokstexterna

I fråga om vilka hälso- och kroppsideal som förmedlas till eleverna i *Människan Kroppen och knoppen* vill jag belysa resultatet från den *ideationella analysen*. Resultatet visar att det finns två stycken *presuppositioner* som kan kopplas till min första frågeställning. I resultaten visar antar avsändaren att eleverna vill ha en fungerande kropp och att de äter kött. I samband med antagandet om att eleverna vill ha en fungerande kropp skrivs det tydligt fram är att det är viktigt att äta rätt saker och lagom mycket. Ur den aktuella kontexten går det dock inte att utläsa vad som faktiskt är just rätt saker och vad som är lagom, vilket kan försvåra begripligheten i texten. Emellertid måste det finnas ett förtroende och en respekt för eleverna där avsändaren litar på att eleverna kan tolka och tänka självständigt (von Wright 1999:45-46). Det finns flera sätt att se på fallet där avsändaren antar att alla elever äter kött. Kanske finns det inte så stor reflektion kring antagandet utan avsändaren tänker att de flesta elever gillar köttbullar och därmed äter kött. Samtidigt har avsändaren här valt att osynliggöra och utesluta dem som inte äter kött. Även om vår nuvarande norm sannolikt innefattar att många skolelever äter kött så passar alla inte in i den kategorin. I det här fallet tolkar jag det som att avsändaren har uteslutit vissa elever genom att osynliggöra dem. Läroböckerna ska vara symboliska rekonstruktioner av våra nuvarande normer (Eilard 2008:22). Detta fall speglar också våra nuvarande normer, men samtidigt vill jag också belysa att läroböcker inte bara fungerar som undervisningsmaterial utan också att elever lär sig vad som räknas som kunskaper (Lind Palicki 2005:164). I det här fallet förmedlas ingen kunskap om att eleverna till exempel kan äta vegetariskt istället för kött.

I resultatet av den *ideationella-* och *interpersonella analysen* från *Människan kropp och hälsa* finns två stycken *presuppositioner* och ett fall av *attityder* som kan kopplas till min första frågeställning. Resultaten visar avsändarens antagande om att eleverna känner igen sig i att slarva med maten och att de eventuellt känner sig pigga av sockret de får genom att dricka läsk och äta godis. Detta kan tolkas som om avsändaren förutsätter att eleverna äter och dricker ohälsosamt. Dock formuleras antagandena med ett visst förbehåll.

Presuppositionerna inleds med *Om du* och *Även om du*. Det finns alltså ett utrymme där läsaren erbjuds att antingen känna igen sig eller inte i det påstådda. Hur dessa meningar är uppbyggda speglar också vad Liber utlovar om läroboken. De skriver att ”Skolans uppgift är att ge eleverna möjlighet att ’ta ställning i frågor som rör hälsa’ och ge ’eleverna redskap för att kunna påverka sitt eget välbefinnande’”(Liber 2013). I ovan nämnda *presuppositioner* tolkar jag det som att eleverna faktiskt får möjlighet att ta ställning till om de känner igen sig kontexten eller inte.

I resultatet av den *interpersonella analysen* signalerar avsändaren sin *attityd* till vad den tycker är viktigt i elevers utseende. Avsändaren skriver fram ett värderande ställningstagande om vilka normer som finns för elevers utseende – att tänderna spelar stor roll. Här tycker jag att det kan vara angeläget att fundera kring vilka kroppsideal som kan tänkas vara okej att skriva om i en lärobokstext. En sådan diskussion kanske aldrig skulle kunna få något slut, men det är likväl intressant att fundera över vilka gränsdragningar som görs i lärobokskontexten. Ska detta värderande ställningstagande ses som kunskap i skolkontexten? Läroboken fungerar ju inte bara som undervisningsmaterial utan elever lär sig också vad som räknas som kunskap (Lind Palicki 2005:164-165).

Jag skulle också vilja passa på att lyfta fram *intersektionalitetsperspektivet* där ålder är en bas för maktrelationer (Krekula, Närvänen, Näsman 2005:83-84). Avsändarens värderande ställningstagande skulle kunna ses som omotiverad eftersom *modelläsarna* är i den position där ålder och erfarenhet kanske inte är tillräcklig för att kunna värdera kunskapen som förmedlas.

8.2 Markering av kön i lärobokstexterna

Resultatet från den *textuella analysen* av *Människan Kroppen och knoppen* visar att det finns markeringar av kön i texten men att antalet *omarkerade konstruktioner* är större än det totala antalet *könsmarkerade konstruktioner*. Resultatet visar också att det sammanlagt finns 65 konstruktioner som relaterar till tjejer och totalt 12 pronomen som relaterar till killar. 64 av de 65 konstruktioner som relateras till tjejer återfinns i avsnittet som handlar om Suzana och hennes ätstörning. Konstruktioner som relaterar till killar finns i sammanhang som *Samir och Erik springer ikapp till matsalen*, *Adam har starkare armar* samt *Och kolla in den där reklamkillens solbränna*. Mitt resultat kan därför inte liknas med att killar oftare nämns i läromedel (Milles 2008:23). Dock kan analysresultatet kopplas till att man inte skriver om kvinnor och män på samma sätt (Milles 2008:23). Manliga huvudpersoner i förskolans böcker beskrivs ofta som aktiva, starka och pigga (Milles 2008:23). Tidigare nämnda konstruktioner som relaterar till killar tenderar att stämma in på beskrivningen att manliga huvudpersoner framställs som aktiva och starka. I *Människan Kroppen och knoppen* skriver man nästan enbart om tjejer i sammanhanget som rör anorexia.

Resultaten från den *textuella analysen* av *Människan kropp och hälsa* visar att det finns markeringar av kön i texten men att antalet *omarkerade konstruktioner* är den klart största gruppen. Förutom avsnittet där Christine berättar om sin diabetes finns ingen *könsmarkerad konstruktion* i den övriga texten. Fördelen med *omarkerade konstruktioner* är att fokus inte ligger på att framskrivandet av *kön* är viktigt. Könsordningen reproduceras inte, och upprätthållandet undviks (Lind Palicki 2005:168). Samtidigt kan de *omarkerade*

konstruktionerna misstas för att relatera till mannen. Om mannen är normen i ett samhälle kan den *omarkerade konstruktionen* lätt föra tankarna ”honom” och inte båda könen (Lind Palicki 2005:168). Eftersom pronomenet *du* är det mest förekommande ser jag inget större problem med att texten präglas av *omarkerade konstruktioner*. I det här fallet kan de *omarkerade konstruktionerna* istället bidra till att texterna upplevs som jämställda eftersom de är intresserade av den person, oavsett kön som läser texten (von Wright 1999:46). Om texten istället präglats av generaliserande *man* hade kanske min åsikt varit annorlunda eftersom det lättare kan misstas för att relatera till mannen. Precis som Suzana i *Människan Kroppen och knoppen* får även Christine berätta om sin sjukdom i *Människan kropp och hälsa*. Detta visar också att man inte skriver om kvinnor och män på samma sätt (Milles 2008:23). Dock kan jag inte göra någon jämförelse kopplat till hur man skriver om killar eftersom några sådana konstruktioner inte finns i texten.

8.3 Specifika ideal för tjejer och killar

Här vill jag börja med att knyta an till mitt tidigare antagande som jag formulerade i arbetets inledning, det vill säga att jag förväntade mig att det skulle finnas specifika hälso- och kroppsideal för respektive *kön*. Till viss del finns också analysresultat från *Människan Kroppen och knoppen* som bekräftar mitt antagande.

Resultaten av den *ideationella analysen* och *interpersonella analysen* från *Människan Kroppen och knoppen* visar att det finns en *presupposition* och ett fall av *attityder* som kan kopplas till min tredje frågeställning. I *presupposition 3* antar avsändaren att tjejer ska känna igen sig i att fint hår och smala ben är något eftersträvansvärt för dem medan starka armar och solbränna är något som är eftersträvansvärt för killar. I det här fallet tänker jag att det kan vara en nackdel att skriva fram *kön* eftersom det kan finnas en risk för att cementera könsroller genom att använda *könsmarkerad konstruktion* (Lind Palicki 2005:167). Dock finns en jämn fördelning mellan konstruktionerna som kan relateras till tjejer respektive killar, vilket också går i linje med att Natur och Kultur alltid strävar mot att synliggöra båda *könen* i sina lärobokstexter.

Resultatet från den *interpersonella analysen* visas genom min studie av *attityder*. Suzana berättar om de bidragande orsakerna till varför hon blev sjuk i anorexia. Det som jag tycker är intressant i Suzanas *attityd* är att hon distanserar sig från sig själv genom att använda generaliserande *man*. Eftersom meningen genomgående formuleras med *man* går det också att tolka det som att hon förväntar sig att läsarna ska känna till och instämma i vad som står i texten. Kanske är det meningen att konstruktionen *man* ska rikta sig till både tjejer och killar, men väl ute i klassrummen undrar jag hur *modelläsaren* väljer att tolka innehållet. Det är också intressant att fundera över hur Natur och Kultur har resonerat kring valet att bara

framhäva en tjej och inte en kille i texten om anorexia. Därmed kanske man också kan se drag av en *isärhållning av könen* eftersom killar osynliggörs. Eventuellt kan man tolka det som att Natur och Kultur inte tycker att killar och tjejer bör blandas när man pratar om ätstörningar.

Resultaten av bildanalysen bidrar inte, vad jag anser, särskilt mycket till denna avslutande diskussion. Båda bilderna gestaltar *kön* men eftersom det inte finns någon växelverkan mellan skrift och bild ser jag ingen anledning att diskutera deras eventuella inverkan på materialet.

8.4. Avslutande ord

När vi språkkonsulter är ute i arbetslivet kommer vi säkerligen få öva oss på att argumentera för hur vi kan förbättra språket och hur vi på så vis kan förbättra verksamheten. Det vi gör är ju faktiskt att höja kvalitén i språket så att verksamhetens kommunikation blir effektivare, som i sin tur gör att tid kan sparas och pengar kan tjänas. Detta innebär också att vi språkkonsulter driver igenom förändringar. Vi vill att människor ska bli medvetna om hur de skriver för att personer som läser texterna ska förstå vad som menas. Mottagaranpassning blir därför en viktig del för att människor ska förstå texter och i förlängningen också förstå samhället vi lever i. Vi vill att alla ska inkluderas. Det är egentligen detta som jag ser som språkkonsultens största och viktigaste uppgift. Resultatet som går att utläsa ur mitt arbete är ganska positivt ur en språkkonsults perspektiv. Man har till stor del synliggjort *könen* och dess kropps- och hälsoideal när det funnits anledning till det, men man har också använt ett neutralt eller *omarkerat* du-tilltal i hög omfattning. Samtidigt har resultatet visat att det finns delar i läromedelsdiskursen som går att jobba vidare med.

Utifrån mina analyserade delar av *Människan Kroppen och knoppen* och *Människan kropp och hälsa* finns det egentligen bara ett par förbättringsområden som jag kan utläsa av resultaten. Det första handlar om valen av *könsmarkerade konstruktioner*. I båda lärobokstexterna är det tjejer som berättar om sina sjukdomar. För att fånga alla elever tror jag att förslagen uppnått en bättre mottagaranpassning om båda könen inkluderats. Ett förslag är att låta ett av vardera kön få berätta om sina erfarenheter.

Det andra förslaget handlar om vilka kunskaper som Liber väljer att lyfta fram i *Människan kropp och hälsa*. De skriver själva på webbplatsen att de genom läroboken ska ge eleven redskap för att påverka sitt eget välbefinnande. Att explicit skriva att tänderna spelar stor roll för vårt utseende ser jag ingen funktion med eftersom jag påstår att det inte hör till läromedelsdiskursen. Denna typ av värdering i en lärobokstext kanske istället leder till att eleverna börjar granska sig själva mer än innan. Därför tycker jag att alla formuleringar som

värderar elevernas utseende och reproducerar kroppsideal inte ska finnas med i lärobokstexterna. Jag menar, vem ska egentligen bestämma över vad som är fint eller fult hos våra barn?

Referenser

- Björkvall, Anders, 2003: *Svensk reklam och dess modelläsare*. Stockholm Studies in Scandinavian Philology [Diss.] Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Björkvall, Anders, 2009: *Den visuella texten. Multimodal analys i praktiken*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Byrman, Gunilla, 2006: *Det förbisedda jämställdhetsdirektivet. Text- och genusanalys av tre utlysningstexter från VINNOVA*. VINNOVA Rapport VR 2006:01. Växjö Universitet.
- Edlund Ann-Catrin, Erson Eva, Milles Karin, 2007: *Språk och kön*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Eilard, Angerd, 2008: *Modern, svensk och jämställd. Om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962 – 2007*. Diss., Malmö högskola.
- Fairclough Norman, 2010: *Critical discourse analysis 2*. Uppl. London :longman.
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per, 1997: *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Hirdman, Yvonne, 2007: *Gösta och genusordningen: feministiska betraktelser*. Stockholm. Ordfront.
- Krekula, Clary, Närvänen, Anna-Liisa, Näsman, Elisabet, 2005: Ålder i intersektionell analys. Paper presenterat på konferensen Intersektionalitet. Norrköping I: *Kvinnovetenskaplig tidsskrift* 2-3.05. s. 81-94.
- Lager Anton, Fossum Bjöörn, Bremberg Sven, 2005: *Övervikt bland barn– nytt system för nationell uppföljning*. Östersund. Statens folkhälsoinstitut r 2005:20 (2013.05.15) från <http://www.fhi.se/PageFiles/3315/r200520overviktblandbarn0504.pdf>
- Liber. 2013: (2013.04.29) <http://www.liber.se/Grundskola/Grundskola-ar-4-6/SONO/Grundlaromedel/Upptack-Manniskan-Kropp-och-halsa/#furtherdescription>
- Lind, Palicki, Lena, 2005: Hur man än vänder sig har man rumpan bak- Om hur man konstruerar kön i en progressiv lärobok. I: *Språk och stil* NF 15 2005. S. 161-192.
- Lind, Palicki, Lena, 2010: *Normaliserade föräldrar. En undersökning av Försäkringskassans broschyrer 1974–2007* Diss., Örebro universitet.
- Milles, Karin, 2001: *Könsneutralitet eller könsblindhet?: en studie av två broschyrer från Socialstyrelsen I: Svenskans beskrivning 25. Förhandlingar vid Tjugofemte sammankomsten för svenskans beskrivning, red. av Marketta Sundman och Anne-Marie Londen. Åbo. s. 189-199.*

Milles, Karin, 2008: *Jämställt språk. En handbok i att skriva och tala jämställt*. Språkrådets skrifter 5. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Svenska skolbarns hälsovanor 2009/10 Grundrapport, 2011: Östersund. Statens folkhälsoinstitut. (2013.05.15) <http://www.fhi.se/PageFiles/12995/R2011-27-Svenska-skolbarns-halsovanor-2009-2010-grundrapport.pdf>

Swanberg, Inga, 2004: *Prevention av ätstörningar. Kunskapsläget idag*. Stockholm: Rapport R 2004:40. Statens folkhälsoinstitut. (2013.05.15) <http://www.fhi.se/PageFiles/3250/r200440preventionavatstoringar.pdf>

von Wright, Moira, 1999: *Genus och text. När kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel?* Stockholm: Skolverket. Liber distribution.

Winther, Jørgensen, Marianne, Philips, Louise, 2000: *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB.

Öhlander, Anne, 2013: muntl. Säljare på Natur och Kultur AB. Telefonsamtal (2013.04.29.).